

یک گزارش

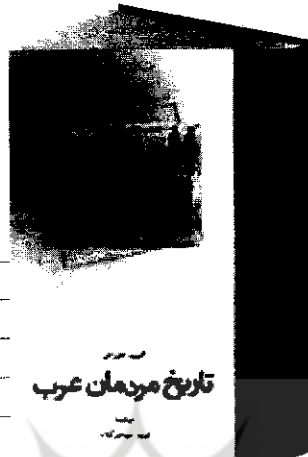

حسین سخور

اعراب از بدویت تا

تمدن بزرگ اسلامی

• حسین سخور

تاریخ مردمان عرب

- تاریخ مردمان عرب
- آلبرت حبیب حورانی
- ترجمه: فرید جواهر کلام
- انتشارات امیرکبیر؛ ۱۳۸۴؛ ج ۱؛ ۷۲۰ ص؛ ۶۲۰۰ تومان.

- بخش دوم: جوامع مسلمانان عرب (قرن یازدهم تا پانزدهم)
 - بخش سوم: عصر عثمانی (قرن شانزدهم تا هجدهم)
 - بخش چهارم: عصر امپراتوری‌های اروپایی (۱۸۰۰-۱۹۳۹) و....

برای آشنایی بیشتر با کتاب و دریافت برخی از سؤالات پیرامون آن، از مترجم کتاب، فرید جواهر کلام کمک گرفتیم. او از ترجمه کتاب و مباحث مطرح شده در آن خاطرات و ناگفته‌های فراوانی دارد که در بخش ذیل به قسمتی از آن‌ها اشاره شده است.

جواهر کلام علاوه بر ترجمه کتاب مذکور، در کارنامه خود سابقه ترجمه کتاب‌هایی چون آمریکای باستان، ظهور و سقوط اتحاد شوروی، سفرهای مارکوپولو، عصر اکتشافات، مفهوم ساده روانکاوی و... را نیز دارد. غیر از ترجمه، جواهر کلام تألیف تنها رمان زندگی ۸۰ ساله‌اش را با نام «جن و پری» به اتمام رسانده است که شرح زندگی کسی است که ساعتی پیش از خودکشی صادق هدایت با او بوده است.

تاریخ مردمان عرب در بیان مترجم

کتاب تاریخ مردمان عرب، تألیف آلبرت حورانی دانشمند و پژوهشگر انگلیسی عرب تبار و ترجمه فرید جواهر کلام مشتمل بر هفتصد و بیست صفحه است. این تاریخ نگار پس از مدت‌ها

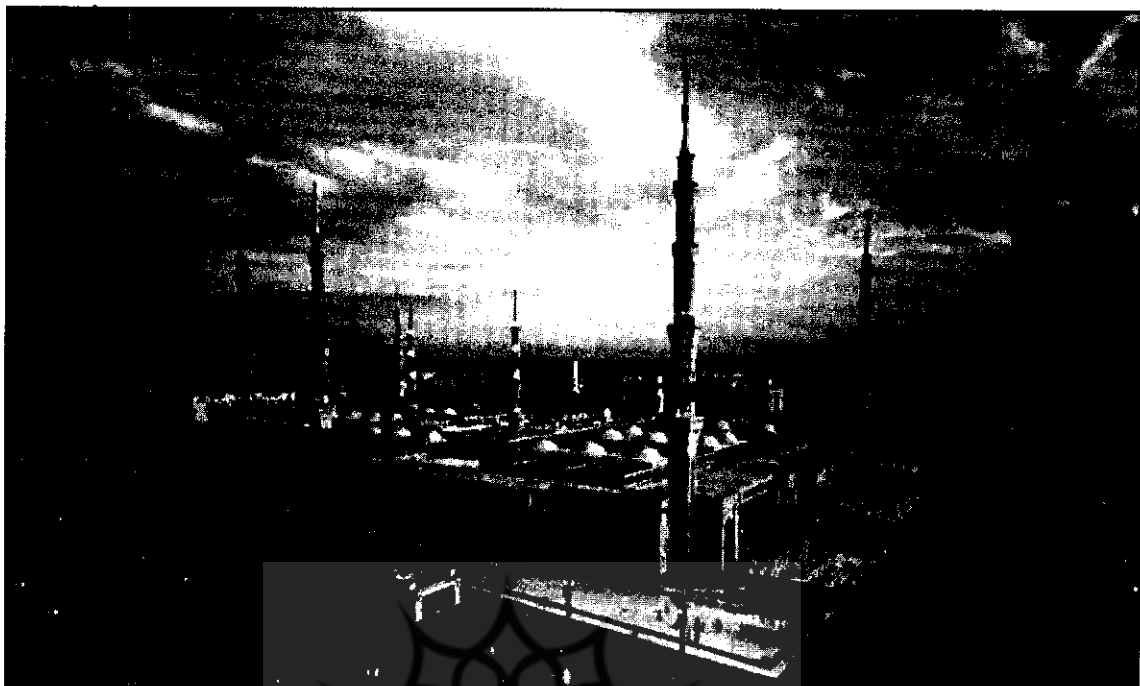
تاریخ مردمان عرب از مجموعه کتاب‌هایی بود که توانست نظر مجموعه داوران کتاب سال را به خود جلب کند تا به عنوان کتاب برگزیده سال در بخش تاریخ معرفی شود. کتاب یاد شده مجموعه‌ای است پرمحتوا که به صورتی جامع، تاریخ عرب، به‌ویژه ابعاد گوناگون فکری، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی آن را از پیدایش دین اسلام تا دوره معاصر، بررسی می‌کند. به طور کلی به نظر می‌رسد که آشنایی با تاریخ اجتماعی و فکری اسلام، بویژه از برهه‌ای که با تاریخ ما ایرانیان ارتباط پیدا کرده، ضروری است. این کتاب پاسخگوی چنین نیازی است.

مطالعه این کتاب از آن حیث سودمند است که نه تنها خواننده را با تاریخ اعراب و نوع آداب و رسوم و فرهنگشان آشنا می‌سازد، بلکه در بخش مهمی از کتاب به اسلام و روند رشد تاریخی آن اشاره می‌شود. این همان نقطه اشتراک تاریخ مردمان عرب و تاریخ ماست. گرچه تاریخ پارسیان متفاوت از تاریخ اعراب است اما همانطور که اشاره شد تاریخ اسلام و مجموعه اتفاقات و حوادث پس از آن، این دو تاریخ را بیش از پیش به هم نزدیک می‌سازد. از این رو آشنایی با تاریخ مردمان عرب می‌تواند راهگشا باشد برای آشنایی با تاریخ خودمان.

کتاب تاریخ مردمان عرب حکایت پرفراز و نشیب اعراب است. این کتاب شرحی است از عرب بدوی تا عرب مسلط بر دنیای اطراف خود، پس از اسلام. کتاب از این حیث غور و تأملی درخور دارد.

فصول کلی این کتاب عبارتست از:

- بخش نخست شکل‌گیری یک جهان (قرن هفتم تا دهم)

تاریخ اسلام در سوره اتفاقات و
 حوادث پیش از آن دو تاریخ را
 پیش از پیش به هم نزدیک می سازد.
 از این رو است که در تاریخ مردمان عرب
 می توان در گذشته ها تدبیرهای آشنایی با
 تاریخ و تمدن

تحقیق و بررسی، تاریخ اقوام عربی را از دوران پیش از پیامبر اکرم (ص) تا دوران امروزی و حتی شکل گیری انقلاب اسلامی ایران را به رشته تحریر درآورده است. کتاب شامل ۲۶ فصل، تعدادی نقشه های جغرافیایی گوناگون، نسب نامه های مربوط به دودمان های سلطنتی و حکام، ذکر منابع گوناگون، فهرست اعلام، یادداشت مترجم، پیش گفتار و مختصری توضیحات نویسنده است.

نویسنده در آغاز به تشریح چگونگی شکل گیری جامعه بدوی عرب می پردازد؛ پس از آن، مسأله ظهور و شکوفایی اسلام پیش می آید آن گاه اندک اندک تشریح می کند که چگونه در آن جهان کهن قدرتی نوین (مسلمانان عرب) به وجود آمد. سپس، چگونگی قدرت گرفتن تدریجی اسلام را بیان می کند تا جایی که دو امپراطوری بزرگ آن زمان (روم و ایران) را مسخر خویش کرد.

ترقی و تکامل جامعه اسلامی از دیدگاه های مختلف: شیوه زندگی مردم، نوع حکومت، تغییرات تدریجی حکومت (تغییر سیستم خلافت به حکومت درباری و غیره) کشور گشایی ها و تسخیر سرزمین های جدید، گسترش تدریجی حکومت اسلامی از کرانه های اقیانوس اطلس تا آن سوی اقیانوس هند، اختلافات و حتی مبارزات و رقابت میان سیستم های حکومتی، همه و همه را با دقت فوق العاده ای تشریح می کند.

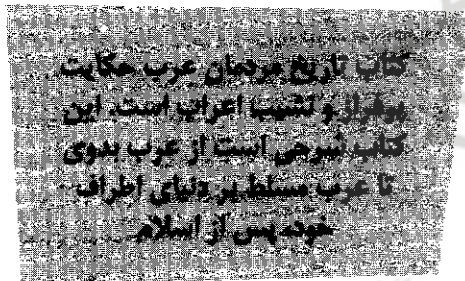
مختصر آن که این تشریح دقیق نویسنده همراه تاریخ، به اوج شکوفایی امپراطوری های اسلامی (عثمانی، ایران، شمال آفریقا و غیره) پیش می رود و سپس با برخورد با تمدن و سیستم های حکومتی اروپایی، امپراتوری عثمانی و سایرین به

زوال و فروپاشی منجر می شود و بار دیگر در نواحی مختلف جا به جا قدرت های تازه ای پیدا می شوند و کم و بیش به جلو می روند تا آن که به وضع امروزی یعنی قرن بیستم می رسند و خواننده وضع جهان عرب و حکومت های اسلامی را تا سال ۱۹۹۰ پیش چشم خود مشاهده می کند.

نوع ادبیات و شیوه پژوهش

سبک نگارش کتاب روان و ساده است و مترجم به عادت همیشگی خویش، کوشیده است حداکثر روانی و سلاست را در ترجمه به کاربرد. از آنجا که به ادعای نویسنده، بیشتر مطالب خود را از منابع گوناگون اقتباس کرده است، مطالب با جملاتی کوتاه بیان می شود و خواننده را خسته نمی کند و باعث می شود به راحتی مطلب را دنبال کند.

نویسنده از ریزترین جزئیات زندگی مردم: شیوه غذا خوردن، نوع غذا در طبقات مختلف، شیوه لباس پوشیدن، تفریح و سرگرمی، شیوه آموزش و پرورش، شیوه تفکر در طبقات

گوناگون جامعه و را در تمام ادوار تاریخی که اشاره شد و در تمام سرزمین‌های گوناگون از اسپانیا (در زمانی که تحت تسلط اعراب بود) تا سواحل هند و اندونزی با دقت تمام بررسی کرده، می‌نویسد و در بسیاری موارد اظهار نظر می‌کند.

پیدایش مکتب‌های فلسفی و فرقه‌های گوناگون دینی از بخش‌های مهمی است که نویسنده کتاب برای آن اهمیت زیادی قائل شده است. مکتب‌ها و شیوه‌های فلسفی و سپس عرفان اسلامی در این کتاب بخش مهمی از تاریخ سرزمین ما ایران را در بر می‌گیرد.

پیشرفت دانش در جهان اسلام و نفوذ آن در دنیای باختر (مغرب زمین) اهمیت خاصی در این کتاب دارد به همین ترتیب است شیوه حکومت‌های اسلامی در سرزمین‌های گوناگون به ویژه امپراتوری عثمانی که به نظر نویسنده مهم‌ترین سیستم حکومتی جهان اسلام بوده است و اصولاً نویسنده امپراتوری عثمانی را سمبل و نماد واقعی دنیای اسلام و حکومت اسلامی می‌داند.

در پاره‌ای فصول که نویسنده می‌خواسته است شیوه تفکر مسلمانان و عرب‌ها را در سرزمین‌های مختلف تشریح کند به اندازه‌ای موشکافی و باریک بینی کرده است که نه تنها خواننده خسته نمی‌شود بلکه باعث توجه بیشتر او شده جذب تشریحات نویسنده می‌شود و به تفکر آمیخته به حیرت فرو می‌رود.

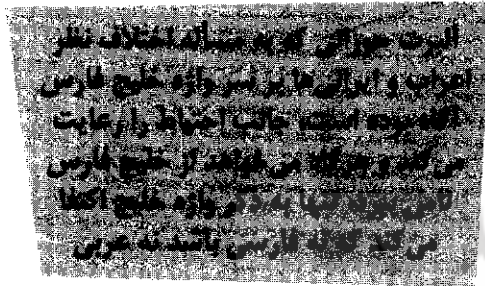
مثلاً نویسنده که به ابن خلدون جهانگرد و تاریخ نگار عرب توجه و علاقه خاصی دارد و تقریباً تمام نوشته‌های او را یکسر می‌پذیرد، از جانب او می‌نویسد که جامعه عربی در قرن ۱۸ و ۱۹ (میلادی) به مسائل ماوراءالطبیعه و علوم غریبه علاقه و

توجه خاصی داشته‌اند و تمام طبقات مردم به ویژه دانشمندان اهمیت زیادی برای این گونه مسائل قائل بوده‌اند. پدیده‌هایی مانند: تنجیم یا ستاره‌بینی (در حقیقت پیش‌گویی آینده از روی وضع و حرکت ستارگان، که نباید با ستاره شناسی اشتباه شود)، پیش‌گویی، فال‌گیری و رمالی، جادوگری، تعبیر خواب و مسائلی از این قبیل.

اینها به ویژه مورد توجه خاص ابن خلدون بوده است. ابن خلدون پس از تشریح این مسائل و وفور و شیوع آن میان اجتماع، از خود اظهار نظر کرده می‌نویسد: «بی شک افرادی در جهان هستند که دارای نیروهای عجیبی سوای قدرت ما افراد عادی می‌باشند و این نیروها را می‌توانند بیشتر در جهت خیر (گاهی هم شر) به کار برند و انسان‌های دیگر را به آسانی تحت تأثیر و نفوذ قرار دهند و باید در نظر داشت که اینگونه افراد سوای پیامبران و اولیاءالله می‌باشند، بلکه این افراد یا ذاتا و به صورت مادرزادی صاحب این نیروها بوده‌اند و خداوند آنها را مورد عنایت خود قرار داده یا آن که با ریاضت و مراقبت و تمرکز

نویسنده به طور مستقیم زمانی که پیشرفت‌های علمی ایرانیان را در زمینه‌های طب، شیمی، فلسفه و علوم گوناگون تشریح می‌کند، این پیشرفت‌ها را عربی می‌داند

و زحمات فراوان موفق به کسب این نیروها شده‌اند.»

اندکی هم انتقاد

آلبرت حورانی نویسنده کتاب کوشیده است در تمام تشریحات خود و ذکر رویدادهای تاریخی جنبه بی طرفی را حفظ کند و به راستی هم در اکثر موارد در این کار خود موفق شده است. ولی این اثر هم مانند هر اثر بزرگ دیگری نمی‌تواند عاری از نقص و عیب باشد. دروغا که در زمینه تاریخ ایران در دوران پس از اسلام، کم و بیش ایراداتی مشاهده می‌شود و این چیزی نیست جز مسأله عرب بودن نویسنده. حورانی از یک پدر و مادر عرب لبنانی در انگلستان به دنیا آمد با آن که رشد و پرورش وی در انگلستان بوده ولی هر چه هست در یک خانواده عرب بزرگ شده است.

معرفی می‌کند یک فردوسی! و دیگری سیدجمال الدین اسدآبادی تازه آن را هم می‌نویسد سیدجمال الدین افغانی.

درباره نویسنده

آلبرت حورانی در سال ۱۹۱۵ از یک پدر و مادر عرب در انگلستان به دنیا آمد. پس از تحصیلات مقدماتی، در دانشگاه آکسفورد به تحصیل فلسفه و سیاست و اقتصاد پرداخت. پس از اتمام تحصیلات دانشگاهی، به خاورمیانه رفت و مدتی از نزدیک به مطالعه شیوه تفکر و زندگی اعراب پرداخت. پس از بازگشت به انگلستان و اجرای چند پژوهش علمی، به استادی دانشگاه آکسفورد و کالج ماگدان برگزیده شد و به تدریس به پژوهش در تاریخ مردمان خاورمیانه و تمدن عربی پرداخت.

نویسنده به طور مستقیم زمانی که پیشرفت‌های علمی ایرانیان را در زمینه‌های طب، شیمی، فلسفه و علوم گوناگون تشریح می‌کند، این پیشرفت‌ها را عربی می‌داند. مثلاً مانند سایر خاورشناسان کم سواد اروپایی و آمریکایی، امام محمد غزالی، ابن سینا، رازی، فارابی، جابرین حیان و بسیاری دیگر را عرب می‌داند؛ چرا که این دانشمندان اکثر آثار خود را به زبان عربی نوشته‌اند که در آن دوران زبان علمی، رسمی و بین‌المللی بوده است.

ما اکنون می‌دانیم که مردمان مغرب زمین و کشورهای عربی، خلیج فارس را گاه و بیگاه خلیج عربی ذکر کرده‌اند در حالی که تمام مدارک تاریخی از زمان یونان باستان تا به امروز ثابت کرده‌اند خلیج فارس، خلیج عرب نیست.

وی بیش از هشت کتاب تألیف و ترجمه کرده است که شاید ممتازترین آنها همین کتاب تاریخ مردمان عرب باشد و آخرین نکته، که به راستی حق یک مترجم با سابقه است که ادا کند، آن هنگامی که من ترجمه این کتاب را آغاز کردم آلبرت حورانی در قید حیات بود و من آرزو داشتم ترجمه این کتاب را، که در پایان آن مخصوصاً عباراتی به زبان عربی از خودم و نویسنده این کتاب نوشته بودم، برایش ارسال دارم.

اکنون آلبرت حورانی که ظاهراً از این مسأله اختلاف نظر آگاه بوده است، جانب احتیاط را رعایت می‌کند و هرگاه می‌خواهد از خلیج فارس نامی ببرد، تنها به ذکر تنها خلیج اکتفا می‌کند که نه فارسی باشد نه عربی.

بسیار نکات دیگر هست که در این زمینه نسبت به تاریخ کشورها بی‌توجهی شده است؛ مثلاً ابومسلم خراسانی و عبدالقادر گیلانی را عرب معرفی کرده است! باید پرسید خراسانی و گیلانی چگونه ممکن است عرب باشند؟

دریغاً که با عنایت ناشران گوناگون که چند دست ترجمه‌ام از این انتشارات به انتشارات دیگر پاس داده شد، زمانی این کتاب به بازار آمد (سال ۱۳۸۴) که آلبرت حورانی دیده از جهان فروبسته بود. حورانی در سال ۱۹۹۳ میلادی (۱۳۷۲) به دیار باقی شتافت.

از فردوسی و شاهنامه‌اش به احترام یاد می‌کند و در این کتاب من فقط دو نفر را دیدم که حورانی با قاطعیت ایرانی